

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.130
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору педагогічних наук, професору
Цюняк Оксані Петрівні
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)**

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри українознавства і філософії, Івано-Франківського національного медичного університету **Кузенко Олександри Йосипівни** на дисертаційну роботу Сидоріва Сергія Мирославовича «Підготовка майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Професійна діяльність вчителя початкових класів передбачає відповідальне ставлення та індивідуальний підхід до навчання і розвитку кожного учня, адже у молодшому шкільному віці формуються основи для академічної, соціальної, професійної характеристик майбутніх дорослих людей. Діюче міжнародне і українське законодавство у сфері дотримання прав людини, зокрема права на освіту враховує потреби дітей з особливими освітніми потребами на якісну і доступну освіту, що вимагає відповідної професійної підготовки педагогів. Дисертація Сидоріва С.М. органічно пов'язана з положеннями законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення якості вищої освіти», «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу», наказів Міністерства освіти і науки «Про затвердження

Концепції розвитку інклюзивного навчання», «Про затвердження Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти», «Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року», «Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року» та інших, а також програмами професійної підготовки педагогічних кадрів. У контексті означеного вище актуальність і значимість дисертаційної роботи «Підготовка майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України» не викликає сумніву.

Робота цілком відповідає сучасним науково-педагогічним вимогам і її виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри початкової освіти та освітніх інновацій Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за напрямом «Професійна підготовка вчителя: соціально-педагогічний контекст» (номер державної реєстрації: 0117U003281).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність.

Наукові положення та висновки дисертації ґрунтуються на широкому колі теоретичних джерел, аналізі чинної нормативно-правової бази, а також на результатах проведеного педагогічного експерименту. На діагностичному етапі експерименту автором були організовані фокус-групи в різних регіонах України та проведені анкетування 403 студентів, 56 випускників та 7 викладачів. В констатувальному і формувальному етапах взяло участь 363 студенти спеціальності 013 «Початкова освіта». Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій С. М. Сидоріва дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів. Дисертантом опрацьовано 342 наукових джерел українською та іноземними мовами, на підставі розгляду яких сформульовано особисте бачення досліджуваної проблеми. Методологія дослідження є прозорою, обґрунтованою, а інтерпретація отриманих результатів – логічною та змістовною. Це забезпечує достовірність сформульованих

рекомендацій щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Наукова новизна дослідження.

У дисертаційному дослідженні С.М.Сидоріва висвітлюються питання, які донедавна не досліджувались системно у вітчизняній науці. Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища (безбар'єрність освітнього простору і послуг, інтегрування інклюзивних стратегій і практик в зміст та методичне забезпечення навчальних дисциплін, персоналізація та індивідуалізація навчання майбутніх учителів, педагогічне партнерство вчителів, батьків, дітей, громади); висвітленні структури готовності майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі; розробці і характеристиці критеріїв (мотиваційний, пізнавально-процесуальний, комунікативний і рефлексивний) та рівнів готовності майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі. Результатом дослідження була розроблена структурно-функціональна модель такого процесу, а також впровадження авторської програми підготовки майбутніх педагогів. Отримані результати розширюють наукові уявлення про зміст, форми та методи формування інклюзивної компетентності в майбутніх педагогів.

Теоретична цінність і практична значущість отриманих наукових результатів.

Результати дисертаційної роботи Сергія Сидоріва дозволяють конкретизувати понятійний апарат з проблеми дослідження, зокрема уточнити семантичне значення дефініції «інклюзивна компетентність», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «педагогіка толерантності», «готовність майбутнього вчителя початкової школи до створення інклюзивного освітнього середовища». Отримані результати уможливають подальший розвиток наукових положень щодо вдосконалення теорії та методики підготовки майбутніх учителів до роботи в закладах з інклюзивною формою навчання.

Автором розроблені навчально-методичні посібники для роботи зі студентами спеціальності 013 Початкова освіта, зокрема науково-практичний посібник «Сходи́нки інклю́зії», «Навчальний ку́рикулум з інклю́зивної освіти», методичні рекомендації до виконання курсових проєктів «Творимо інклюзивне освітнє середовище в початковій школі», посібник «English literature for children in inclusive learning environment», «Методичні вказівки для самостійної роботи студентів та дистанційного навчання з методики навчання англійської мови в дошкільних закладах та початковій школі: організовуємо інклюзивний освітній простір онлайн», «English and Inclusion: Self-study and distance learning guide», методичні рекомендації до проходження педагогічної практики «Навчаємо англійської в безпечному інклюзивному освітньому просторі», «Права людини, різноманітність, рівність – творимо інклюзивне освітнє середовище засобами англійської за професійним спрямуванням», «Цифрові технології у поширенні ідей інклюзивної освіти», «Інклюзія, Справедливість, Взаємодія. Підготовка педагогів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України», poradnik для учасників інклюзивного процесу «Нічого про нас без нас» та інші. Практична значущість підтверджується можливістю використання результатів дослідження у процесі підготовки педагогів у закладах вищої освіти, у системі післядипломної педагогічної освіти, а також отримані результати будуть корисними учителям та іншим спеціалістам для організації інклюзивного освітнього середовища.

Загальна оцінка змісту роботи.

Зміст дисертації є логічно структурованим, відповідає заявленій темі, вирізняється повнотою розкриття наукового апарату. Матеріал викладено послідовно, аргументовано, з дотриманням академічних стандартів. Розділи та підрозділи роботи взаємопов'язані, а структура дослідження дозволяє простежити динаміку розвитку авторської думки.

У вступі автором окреслено актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі С.М.Сидорівом здійснено аналіз дисертаційних досліджень та інших наукових джерел щодо фахової підготовки майбутніх педагогів до організації інклюзивного освітнього середовища; визначено сутність базових понять з теми дослідження. Орієнтирами у роботі слугували такі методологічні підходи: компетентнісний підхід щодо професійної підготовки вчителів початкових класів до роботи в класі з інфлюзивною формою навчання; особистісно-діяльнісний підхід; міждисциплінарне інтегрування різних навчальних дисциплін у підготовці учителя у ЗВО, ціннісний і системний підходи в інклюзивній освіті. Під час аналізу термінологічного апарату дисертант порівнює особливості визначень в науковій і звичаєвій практиці України, США, Великої Британії, Швеції. Заслуговує на увагу релевантний досвід наукового стажування С.М. Сидоріва в інклюзивних навчальних закладах США, який в подальшому застосовувався під час проведення дисертаційного дослідження.

Другий розділ розпочинається аналізом рівня готовності студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до організації інклюзивного освітнього середовища, у результаті якого сформульовано потреби щодо заповнення прогалин в їхніх теоретичних знаннях і практичних уміннях, необхідних для роботи з учнями з ООП.

Після визначення педагогічних умов для забезпечення ефективності професійного навчання майбутніх вчителів початкових класів, Сидорівом С.М. подається структурно-функціональна модель підготовки майбутнього педагога до організації інклюзивного освітнього середовища в початковій школі України, яка містить цільове, організаційно-методичне та діагностично-результативне наповнення та була предметом ретельної перевірки під час педагогічного експерименту.

У третьому розділі дисертації представлено програму дослідно-експериментальної роботи, зокрема етапи та умови проведення педагогічного експерименту, методи діагностування рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до навчання дітей з ООП в умовах інклюзивного освітнього простору. Експериментальна перевірка структурно-функціональної

моделі підготовки майбутніх учителів здійснювалася за мотиваційним, пізнавально-процесуальним, комунікативним і рефлексивним компонентами, також було визначено рівень готовності студентів в цілому. Для оцінки достовірності рівня та виявлених змін застосовувався статистичний λ критерій Колмогорова-Смирнова. На наш погляд, запропонована і перевірена структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів початкової школи дозволяє значно підвищити якість підготовки фахівці в руслі реформи НУШ та врахувати сучасні суспільні запити. Висновки до дисертаційної роботи логічні, вони відповідають завданням дослідження, а дані, викладені в додатках логічно доповнюють текст дисертації. Дисертаційне дослідження С. М. Сидоріва є повністю завершеним.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

У процесі ознайомлення з дисертацією не виявлено фактів академічного плагіату або інших форм порушення академічної доброчесності. Робота містить належні посилання на джерела, дотримано вимоги до цитування та оформлення списку використаних джерел.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Серед дискусійних питань можна відзначити обмежений обсяг аналізу досвіду вітчизняних вчителів-практиків у впровадженні інклюзії, що могло б розширити перспективу порівняльного аналізу. У підрозділі 1.3. розглянуто зарубіжний досвід організації інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти різних типів, проте доцільніше було б зосередити увагу на особливостях функціонування інклюзивної форми навчання саме в початковій школі країн Заходу. У структурі професійної готовності майбутніх вчителів початкових класів варто більше уваги приділити готовності до ефективної професійної комунікації з іншими членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП, оскільки від злагоджених дій кожного з них залежить успішність реалізації Індивідуальної програми розвитку. Також має сенс подальше розширення емпіричної бази дослідження для підвищення рівня репрезентативності результатів. Автору варто б було означити конотацію міжнародного терміну «толерантність», яке в західній традиції може мати дещо

дискримінаційне забарвлення по відношенню до осіб з особливими освітніми потребами. У рисунку 2.1 на сторінці 93 деякі слова скорочені, тому рекомендуємо в тексті детальніше описати аспекти підготовки майбутнього педагога, на які вказують опитані студенти. Ці зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної наукової цінності роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Основні положення дисертації знайшли належне відображення у публікаціях автора, зокрема у фахових виданнях України, періодичних виданнях, індексованих у базах Scopus та Web of Science, розділах колективних монографій та тезах міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій. Це свідчить про дотримання вимог щодо апробації результатів дослідження, зрілість і готовність здобувача до наукової комунікації та впровадження результатів дослідження в вітчизняну і міжнародну практику.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Мова дисертації відповідає вимогам наукового стилю: вона є точною, логічною, граматично коректною. Виклад матеріалу відзначається ясністю, послідовністю та термінологічною виваженістю. Автор надає іншомовні терміни мовою оригіналу та пропонує український переклад.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Сидоріва Сергія Мирославовича «Підготовка майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має теоретичну й практичну цінність. Її зміст відображає актуальні напрями розвитку педагогічної науки та практики, зокрема в частині професійної підготовки вчителя до роботи в умовах інклюзії.

Робота відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її автор – Сидорів Сергій

Мирославович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства і філософії

Івано-Франківського національного

медичного університету

Олександра КУЗЕНКО